
ПРОГЛАД

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“

кн. 1, 2018 (год. XXVII), ISSN 2367-8585

ТЕМА НА БРОЯ: МИГРАЦИЯ И ТЕКСТ

*Росен Миланов*¹

„РОДИНИ” И „РОДИНА” В ЛАТИНСКАТА ХРИСТИЯНСКА ЛИТЕРАТУРА НА IV–V В.

Rossen Milanov

HOMELANDS AND *HOMELAND* IN LATIN CHRISTIAN LITERATURE OF IV–V CC.

The turbulent – in a historical sense – era of IV–V cc. was at the same time the Golden Age of Christian literature. The issue of the Roman Empire, which was the homeland of most of the Church authors at that time, is discussed in the Latin Christian literary works of this period. What was the attitude of the Christian writers towards the political entities, which called themselves „homelands“? What kind of travels did the Christians during IV–V cc. undertake, what were the reasons for them and what was their purpose? And finally, what did the Christians actually strive for in their journeys and in their lifetime as a whole? The following paper aims to answer these questions.

Keywords: *earth homelands, asceticism, travelling, migration, mission, eternal homeland.*

Бурната в исторически план епоха на IV–V в. е същевременно и златният век на християнската литература. В латинските християнски произведения от това време се засяга и въпросът за Римската империя, която била родина на повечето от църковните писатели. Какво било отношението на християнските автори към политическите формирования, наричащи себе си „родини“? Какви пътувания предприемали християните през IV–V в., кои били причините за тях и каква – тяхната цел? И накрая, към какво всъщност се стремели християните в своите пътувания, а и изобщо в пътуването на земния си живот? Отговор на тези въпроси се търси в настоящата статия.

Ключови думи: *земни родини, аскеза, пътувания, преселване, мисионерство, небесна родина.*

Времето на Късната Западна Римска империя и по-конкретно IV–V в. е изключително бурно в исторически план. От една страна, във втората половина на този период отслабената империя изпитва тежестта на вражеските нападения и тръпне в несигурност. Сякаш навсякъде се е настанил страхът и витае призракът на разрухата... Ала тази действителност има и друга страна. В земната история на човешкия род прозират небесни отблясъци, озаряващи със светлината си нейните страници. Ако те бъдат изтрети, тази история губи своя смисъл, оставайки просто едно хоризонтално движение без цел и посока. И изгубени в лабиринта на земното, мнозина не са намерили как да излязат от своя наглед сладостен, но измамен, тиранично-потиснически затвор...

На земята, сред политическите ходове, някъде там, между дворцовия разкош, мраморните подове, горделивите арки, отрупаните с ястия трапези, от една страна, и тежкия живот на бедните, онеправдани, затънали в своите грижи народни маси, от друга страна – някъде там са живели и едни различни човешки личности. Личности, които изглеждали, че живеят на тази земя, но всъщност не били тук. Смутно-сиво-кръвожадната епоха на Късната Западна Римска империя и варварските нападения била

¹ **Росен Миланов** (Rossen Milanov) – д-р, преподавател в катедра „Класически и източни езици и култури“ на Филологическия факултет във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, r.milanov@uni-vt.bg

и златният век на християнството, на монашеския и отшелническият живот, на християнската литература. Именно през IV–V в. творят редица значими автори, сред които изпъкват св. Хиларий Пиктавийски († 367), св. Амброзий Медиолански († 397), Аврелий Пруденций Климент († сл. 405), бл. Хиероним Стридонски († 420), бл. Августин Хипонски († 430), св. Павлин Нолански († 431), св. Йоан Касиан († сл. 435), църковните писатели от Леринските острови, сред които св. Винценций (Викентий) Лерински († сл. 434), св. Евхерий Лугдунски († ок. 450), презвитер Салвиан Масилийски († сл. 470).

В произведенията на западните християнски автори от IV – V в. по един или друг начин се засяга въпросът за отношението към родината, т.е. за повечето от тях Римската империя, за пътуването и преселването, за човешкия живот и посоката на нашето пътуване. Тези въпроси се поставяли в собствения живот на християнските писатели, както и изобщо в живота на християните. И получили съответен литературен израз в произведенията от тази епоха.

1. Земните родини

През IV в. с два последователни едикта – Сердикийския (311 г.) и Медиоланския (313 г.) – се променя статутът на християнството в Римската империя. Наглед всичко това трябва да се отрази на отношението на християнските автори към родината. Но дали в действителност е така? – Някаква промяна има може би само в приближените лица и кръгове на императорите. Болшинството от християнските автори обаче сякаш не са особено въодушевени да подемят похвални слова за императорите и Римската империя.

В съзерцаване на небесната родина християнските писатели, повечето от които светци и едни от най-добрите представители на човешкия род, сякаш пренебрегвали тази земна родина, в която са се родили. Какви са причините за едно, така да се каже, хладно отношение на християните към Римската империя? Първо, пред техните очи и в ушите им непрекъснато е предупреждението на библейското слово да не се обичат светът и неговите страсти (вж. 1 Йоан. 2:17). По времето на земния живот на Христос светът отхвърля Него и Неговите последователи (вж. Йоан 15:18–20); същото се случва и през първите векове на новата епоха, във времето на гоненията. На пръв поглед четвърти и пети век са християнски – но може би преди всичко на думи и в етикетите си, а по-малко в действителност. В поетичното слово на св. Павлин Нолански Рим е „прелъстяващ“ и „мами с картини разнообразни“ (Paulinus 1894a: 48)² – очевидно дори и тогава, в четвърти, в пети век.

В уединението на манастира или отшелническото си жилище в планината, гората или където и да е аскетът съзерцава с вътрешните си очи като настоящо онова постоянно съществуващо противоборство между света и Божиите последователи. И кръвта на стотиците хиляди мъченици е все още прясна и зове... Този свят понякога сякаш смътно усеща живителната сила на истинското християнство. И протяга ръце, разтваря длани, за да може, умирайки, да се докосне до живота. Ала в своята смъртоносна прегръдка сякаш задушават истинското християнство. И какво друго да се случи?! Едва освободили се от жестокостите на езическите гонения, великите представители на човешкия род, на живота, истинско християнство срещат гоненията на официалната проарианска политика на държавата. И това се случило като че ли веднага, току-що след настъпването на благоприятните за християнството времена. С болка възкликва св. Амброзий Медиолански за времената на арианските смутове: „Ала не умихме ли вече достатъчно и предостатъчно, всемогъщи Боже, със своето изгнаничество, със своята кръв убийствата на изповедниците, заточението на свещенослужителите и огромното и нечестиво беззаконие?!“ (Ambrosius 1845b: 589A)³.

Често като причина за предпазливото, дори в много случаи отрицателно отношение на християните към обществения живот и съответно към държавата се посочва покварата на света, на обществото, което може и да се нарича християнско, но в действителност не е такова. В една фундаментална философия на историята от V в. – „Божието управление“ (*De gubernatione Dei*), презвитер Салвиан Масилийски прокарва като червена нишка мисълта за тази затъналост на Римската империя в злото

² Epistula VIII, 3 (5 – 6). В настоящата статия при цитиране на древни автори под линия ще бъдат посочвани точните места (книга, глава) според полученото популарност съответно разделение на техните произведения, тъй като е възможно читателят да използва друго (по-ранно или по-късно) издание на такъв текст.

³ Liber II, XVI, 141.

и пороците. Той е убеден, че „Римската държава или е вече мъртва, или поне изпуска последен дъх...“ (Salvianus 1883: 73–74)⁴. Несправедливостта на обществения строй в Римската империя предизвиква съжаление, тъга, негодувание, гняв. Обична родина ли е това, където „мнозина се обират от малцина, за които обществените плащания стават частна печалба“?! (Salvianus 1883: 107)⁵. Това е родината, където „толкова много хора ограбват добрите“ (Salvianus 1883: 107)⁶. Салвиан говори дори за „голяма част от испанците и немалка част от галите“, а също така и за други, „които в целия римски свят римската несправедливост е накарала да не бъдат вече римляни...“ (Salvianus 1883: 109)⁷.

Но изтъкването на покварата в Римската империя като единствена причина за недоверието на християнските писатели към нея не би било правилно. На земята в тези условия на земното битие няма да бъде построен рай. Съответно и отношението към родината, в случая – към Римската империя, би останало същото. Някак странично, хладно, изпълнено с недоверие и чуждо на политическия, военен и всякакъв друг ентузиазъм за постигане на земни и свързани толкова често с несправедливост цели. Християнското отношение към родината, към Римската империя или всяка друга земна страна е плод на едно различно разбиране за земята и живота на нея. Християнинът, истинският християнин е гост, „странник“ (*hospes, peregrinus*) на тази земя, според израза на църковните автори (cf. Vincentius 1985: 147)⁸. Християнският *peregrinus* може да се впусне в *peregrinatio* („странстване“) – поклонническо или мисионерско, сравнително кратко или такова с дългосрочни последици, т.е. преселване за целия останал земен живот. Това *peregrinatio* се свързва с разказа за Авраам (вж. Бит. 12:1) (cf. Kasper 1991: 166–167) и християнинът, който го предприема, започва да прилича на библейския патриарх. Откликът на Авраам на Божия призив за излизане от родината вдъхновява мнозина християни, които се осмеляват в търсене на нещо по-висше да осъществят „реално излизане от родната страна“ (Kasper 1991: 167).

След като „ние сме жители на небесата“ (Фил. 3:20), как е възможно тук, на земята, да имаме отечество?! Така е било в Стария завет, където напусналите своята родина „търсят отечество“. И „ако бяха мислили за онази земя, от която бяха излезли, щяха да намерят възможност да се върнат“ (Евр. 11:14–15). Така е и в Новия завет, където след раждането Си Христос е положен в ясли (вж. Лук. 2:7), а после „Синът човешки няма къде глава да подслони“ (Лук. 9:58). Така е и в хармоничната, единодушна традиция на християнската литература. Там в уединението си християните живеят „като бегълци от шума на този свят“, както пише св. Павлин Нолански на св. Евхерий Лугдунски и съпругата му Гала, избрали да се заселят на Леринските острови (Paulinus 1894a: 424)⁹.

И някак естествено с оглед на всички тези предпоставки идва свързването на „света“ и земните родини. Християнските писатели не намират основание да отделят едното от другото. В какъвто и вид да се представят „родините“ те са част от този свят, изправил се враждебно срещу Твореца. Именно затова „отричането от света често означава отричане от земната родина“ (Миланов 2009: 51). Този свят, тези географски територии и политически формирания, наричани от някои „родини“, преследват своите земни, често дори противни на доброто цели. Именно затова „не трябва“, както пише св. Павлин Нолански на един войник на име Криспиниан, „да предпочитаме нищо пред Бога“, като „родината“ също е посочена в думите на светеца (Paulinus 1894a: 224)¹⁰. Т.е. у западните християнски автори от IV – V в. „не присъства никаква форма на патриотизъм“ (Миланов 2009: 51). Отказът от родината понякога е един вид начало, дори условие за дълбок християнски, аскетически живот. Така е с един от най-известните западни светци – Мартин Туронски († 397), който оставил своята военна служба и предпочел, вместо да се грижи за уреждането на земните дела, да върви без никакви препятствия към небесната си родина (cf. Severus 1866: 113)¹¹. За да се отпрати на едно ново и вълнуващо духовно приключение.

⁴ Liber IV, VI, 30.

⁵ Liber V, IV, 17.

⁶ Liber V, V, 19.

⁷ Liber V, 5, 23.

⁸ Liber I, I, 1. Вероятно Винценций има предвид, че той е само странник в този свят, т.е. *saeculi peregrinus*, и именно с това съзнание и разбиране, което е било разпространено на Лерин, се е подписал в съчинението си с псевдонима *Peregrinus* – „Чужденец“ (cf. Kasper 1991: 167).

⁹ Epistula LI, 2.

¹⁰ Epistula XXV, 2.

¹¹ Caput III, 1 – 2.

Тукашните, земни отечества са само временни родини, които могат и да не означават нищо за християните. И затова е така лесно да бъдат оставени, ако обстоятелствата или небесното желание в сърцето поискат и наложат това. В този контекст античният космополитичен израз *Ubi bene, ibi patria* („Където ти е добре, там е родината ти“) получава своята нова актуализация. Този път в един християнски, чисто духовен смисъл. През IV–V в. много християни напускат своите родни места и понякога прекосяват огромни разстояния по суша и море, забравяйки роднини и обвързаности, загърбвайки своите земни родини...

2. Пътувания, поклонничество, преселване и мисионерство

В Късната Римска империя възможността за пътувания се улеснявала от редица исторически и културни обстоятелства, най-вече от съществуващия точно по това време космополитизъм. Римската империя обхващала огромни територии и включвала в пределите си много и различни народи и племена. Освен това комуникациите в нейните граници били добре развити (вж. Бояджиев 1996: 76). В предишни исторически периоди едно пътуване най-често означавало преселване за цял живот и било продиктувано обикновено от застрашаване на телесния живот поради война, глад, неблагоприятни природни условия и др. Във времената на Римската империя вече се пътувало много повече и, макар че не били налице особени технически средства за пътуване, благоприятните в това отношение исторически обстоятелства изиграли своята роля. Въпреки трудностите „все пак „хоризонтите“ пред римляните били вдигнати“ (Бояджиев 2011: 41). Това се отнасяло и за християните в границите на империята.

Какви били **причините за пътуванията** на християните през IV–V в.? Разбира се, са многобройни и разнообразни. Към „земната страна“ на такива пътувания може да се отнесе необходимостта от смяна на местоживеенето заради упражняваната професия. Така например във връзка с професията си на учител по реторика бл. Августин се преместил последователно от родния Тагаст в Картаген, а оттам – на Апенинския полуостров: първо, в Рим и след това в Медиолан.

Още една, така да се каже, „земна“ причина за напускане на родната земя и съответно за пътуване, е преживяно разочарование, трудност или скръб на това място. Така например бл. Августин се „изповядва“ на Бога и читателя след смъртта на един свой приятел: „От тази болка се помрачи сърцето ми и всичко, което виждах, беше смърт. Родното място (*patria*) стана мъчение за мен, а родният дом – поразително нещастие...“ (Augustinus 1896: 70)¹². Бл. Августин избягал от родния град в Картаген, а главната причина по неговите думи бил именно опитът да се откъсне от тъжните спомени за своя приятел там (cf. Augustinus 1896: 73–74)¹³.

Друга, на пръв поглед странна причина за преселване през V в. споменава с тъга и гняв презвитер Салвиан Масилийски. Тя е свързана с факта, че нравите на етикетната „християнска“ империя са в някои отношения често по-лоши от тези сред варварските племена. Именно това е причината за факта, че „мнозина... бягат при враговете..., търсейки у варварите римското човеколюбие, тъй като не могат да търпят варварската безчовечност у римляните...“ (Salvianus 1883: 108)¹⁴.

Понякога пътуванията били предизвикани от гонения¹⁵. Т.е. набезите на вражески племена са една от причините за преселване. Но през IV в. преследвания има и във връзка с християнската религия. Те са предизвикани от арианските спорове и проарианската политика на редица императори. Най-видните фигури сред преследваните епископи от това време са св. Атанасий Велики († 379) и св. Хиларий Пиктавийски († 367). Първият бил най-известният от онези „епископи бегълци“ (Бояджиев 1996: 48–49), които потърсили на Запад убежище от държавната проарианска политика в Източната Римска империя. Той дошъл първо в *Augusta Treverorum* (дн. Трир), а след това – в Рим. През 357 г. Атанасий написал знаменитата книга „Животът на свети Антоний“. Скоро това произведение било преведено на латински и се четяло повсеместно на Запад. Именно то вдъхновило по особен начин и бъдещия хипонски епископ Августин за неговото обръщане към християнската религия (cf. Augustinus 1896: 181, 194)¹⁶. Хиларий Пиктавийски пък, който е роден в Галия, бил заточен на Изток. След из-

¹² Liber IV, IV, 9.

¹³ Liber IV, VII, 12.

¹⁴ Liber V, V, 21.

¹⁵ „Крупни военно-политически катастрофи пръскат големи маси от хора (респ. монаси) из провинциите на разпадащия се *Imperium Romanum*“ (Бояджиев 1996: 61).

¹⁶ Liber VIII, VI, 14; XII, 29.

гнаничеството си той се върнал в Галия и „оглавил група аскети в своя епископски град“ (Бояджиев 1996: 53). По този начин „през късния четвърти и ранния пети век източният, и по-специално египетският аскетизъм преминал на Запад“, като това преминаване „приело разнообразни форми“ (Kelly 1982: 506).

В рамките на Европейския континент имало пътувания с цел посещения на църковни лица или събития. Едно такова пътуване осъществил известният и във връзка с българската история епископ на Ремезиана¹⁷ Никита († сл. 414). Никита посетил Италия, Нола и своя приятел Павлин, който, от своя страна, му посветил един „пропемптикон“ – стихотворение за изпращане на път (вж. повече в: Миланов 2016: 155–156). Характерно за християнското светоусещане е, че „всяко едно пътуване напомня изобщо за много по-мощното земно пътуване на всеки човек“ (Миланов 2016: 156). Така Бог трябва да бъде „спътник“, „предводител“ и „светлина“ за пътя на Никита. Този път пък минава „през бродовете мрачни на този тъмен век“ и целта му е „на спасението пристанището възделено“ (Paulinus 1894b: 89)¹⁸.

Подобни на пътуването на св. Никита Ремезиански са поклонническите пътувания, които се предприемат още от IV в. – разбира се, най-вече до Палестина, т.е. Светите земи, свързани със земния живот на Христос. От края на IV в. е и може би най-известното литературно произведение за едно такова пътуване – *Itinerarium* („Пътепис“), или *Peregrinatio ad loca sancta* („Поклонничество до Светите места“)¹⁹, чиято авторка по всяка вероятност е знатна дама на име Егерия²⁰.

Благодарение на няколко изключително известни и влиятелни в духовно отношение личности пътуването на Изток се превърнало от обикновено поклонничество и в един вид емиграция. Ключова роля в това отношение имал бл. Хиероним Стридонски, който се заселил в пещера близо до Витлеем и се отдал на аскетически живот в търсене на Божествената благодат и изучаване на Библията и еврейския език. Наред с превода на Стария завет и голяма част от Новия завет, който той осъществил, Хиероним станал и горещ проповедник на аскетическия живот. Следвайки неговия пример, редица знатни личности, най-вече жени, напуснали Рим и се отправили на Изток.

Другата голяма фигура на западното християнство, оказала огромно влияние за преселването на потоци хора от Запад на Изток, е Руфин Аквилейски († 411 или 412). Той се отправил към Египет по Божествената повеля, която усетил в сърцето си, и там видял „много отци, живеещи на земята и водещи небесен живот“ (Rufinus 1849: 389–390)²¹. Руфин пожелал да запише видяното, за да вдъхновява то и неговите читатели. Така освен с личния си пример и увещания той способствал за популяризирането на източния аскетизъм на Запад и чрез литературните си трудове, в които се описва животът на източните монаси.

Следваща причина за пътуване на Изток е възможността за един книжовник (каквото бил на пример бл. Хиероним) да използва богатите библиотеки на Цезаря (Кесария) (Палестинска) (вж. Бояджиев 2011: 104) или на Александрия. Много западни автори, които се отправили на Изток, „извлекли литературен капитал от пътуванията си до Нитрия и Тиваида“ (Бояджиев 1996: 50).

Посоката на пътуванията, както бе казано, много често е Изтокът. Изтокът в представите на тогавашния човек се различава от географските представи днес. Това не е Далечният изток на Китай, Индия и Япония; Изтокът е Палестина, т.нар. Свети земи, Египет и Мала Азия. „Палестина е раят за аскетите; най-добрите от тях дошли тук от целия свят, тук възникнали безчислени общности на девисици и монаси“ (Jenal 1995: 351). Съществува и духовно противопоставяне между столицата на Западната Римска империя и отшелническия пристан в Светите земи: Рим е един вид духовен Вавилон, а Витлеем е възделено кътче на земята (cf. Jenal 1995: 352). И по тази причина също „ревностните християни винаги обръщали взор към Изтока – към Светите места“ (Бояджиев 2011: 93).

Желанието за посещение на Изтока или преселване там обаче не винаги било поощрявано. Несъмнено, християнски живот можел да се води и на Запад. Желание за пътуване или дори преселване на Изток било обхванало св. Евхерий Лугдунски. Но св. Йоан Касиан, който сам се бил върнал оттам,

¹⁷ Древен град, намиращ се най-вероятно близо до дн. Бела Паланка, Сърбия.

¹⁸ Carmen XVII, 170–171, 173, 175–176.

¹⁹ Egeria (Silvia). *Itinerarium (Peregrinatio ad loca sancta)*. Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum (CSEL) 39. Vindobona, Praga, Lipsia: Academia litterarum caesarea Vindobonensis, 1898, p. 35–101.

²⁰ Името не е напълно уточнено; други негови варианти са Етерия или Евхерия, а дълго време се е смятало, че авторката се е казвала Силвия, и произведението е било издавано под името на „Св. Силвия“.

²¹ Prologus.

му написал в предговора към посветената именно на него част от „Събеседвания“ да не прави това, защото не би било полезно точно в неговия случай (cf. Cassianus 1886: 311)²². Очевидно Евхерий е бил необходим на хората до себе си, пък и пътуването на Изток не е самоцел, а средство, каквото той можел да притежава и в усамотения аскетически рай на Леринските острови.

Крайна цел и окончателна спирка на пътуванията на мнозина християни през V в. станали и отделни уединени места в самия Запад – острови и планински масиви, където имало несравнимо по-добри условия за монашески и отшелнически живот. Общуването с много хора в градска среда, „събирането на толкова много хора“ са „чужди на целта на монасите“ (Hieronymus 1910: 342)²³, според думите на бл. Хиероним. Местата на уединения живот на християните, онези християнски „пустини“ стават нещо като ново отечество за монасите и отшелниците. „Нова и своеобразна родина“ за тях е и Лерин (Kasper 1991: 132). Леринските острови, които се намират срещу южното крайбрежие на днешна Франция, станали може би най-значимият център на монашеството на Запад през V в. Св. Винценций Лерински и други като него избегнали „градското многолюдие и тълпи“ и се оттеглили в „усамотеното жилище на манастира“ (Vincentius 1985: 147)²⁴. На Леринските острови „уединението сред дивата природа“ станало алтернатива на оттеглянето в някой градски манастир или в семейно имение (Бояджиев 2000: 456). Но основоположникът на монашеството на Лерин – св. Хонорат Арелатски († 426), се върнал от дълъг престой на Изток. По такъв начин центровете на западното монашество, като Леринските острови, Марсилия и някои други, били „крепости на източното влияние“ (Бояджиев 2000: 469)²⁵.

Специфична форма на преселване особено характерна за ранното християнство, е **мисионерството**. Мисионерството на IV–V в. се различава коренно от някои по-късни видове кърваво мисионерство с християнски етикет. Мисионерството от златните векове на християнството излъчило своите безкористни герои, сияещи със славата на своята истинност и небесен копнеж.

Мисионерският устрем на IV–V в. в Западната Римска империя бил насочен най-вече към това, да бъдат просветени със светлината на християнската вяра много племена на Запад, които все още били в езичество. Така например от Леринските острови излизали монаси за „църковна и мисионерска дейност на север из континента“ (Бояджиев 2000: 466). А св. Виктриций Ротомагски († ок. 407) напуснал военната си служба (cf. Paulinus 1894a: 134)²⁶ и пределите на родните земи, за да се отправи към далечните за тогавашните условия предели на белгийските племена морини и нервии. Там неговата мисия пожънала блестящ успех, а сред плодовете бил и масов стремеж към аскетически живот сред новите членове на Християнската църква (cf. Paulinus 1894a: 131–133)²⁷.

Случвало се така, че аскети, прекарвали много години на Изток, се завръщали или просто пристигали на Запад и основавали манастири или пък започвали аскетически живот и около тях се събирали желаещи да ги последват. По такъв начин пътуванията вече се превърнали в „двупосочно движение“ (Бояджиев 1996: 65). Най-значимото име тукв случая е това на св. Йоан Касиан. Той прекарал много години в земите на Египет и Палестина, където, освен че се обучавал в монашеския живот, се учил и на истинско християнско богословие от великите източни отци. Странстващият монах записал някои от беседите си с тях, които се превърнали в едни от най-дълбоките беседи на световната литература. Това са двадесет и четирите „Събеседвания“ (*Collationes*) на св. Йоан Касиан и неговия спътник Герман с отците от Египетската пустиня. След завръщането си на Запад светецът основал в Галия, близо до Масилия (дн. Марсилия), два манастира – мъжки и женски, като ги устроил отново според правилата на източните манастири.

И така, много велики личности на християнството излезли от своите земни родини, устремени към една вечна родина, привличайки и други към нея. Други личности, които на свой ред започвали своето пътуване, отново към вечната родина...

²² Collationes XI–XVII: Praefatio.

²³ Epistula XLVI, XII, 2.

²⁴ Liber I, I, 4.

²⁵ За влиянието в посока Изток–Запад вж. Бояджиев, 2011: 76–77. През IV–V в. Италия, Южна Галия и Ирландия са „главните „входове“ за източни християнски идеи“ (Бояджиев 1996: 53).

²⁶ Epistula XVIII, 7.

²⁷ Epistula XVIII, 4–5.

3. Небесната родина

Защо великите личности на християнството понякога избирали да напуснат земните си родини и да се отправят на дълги, трудни и опасни пътувания? Защо те често пренебрегвали и оставяли земните си родини? Причината е, че християните са „чужденци и пришълци на земята“ (Евр. 11:13). Те търсят „по-добро, тоест небесно отечество“ (Евр. 11:16). И чрез напускането на земните си родини се стремят да достигнат вечната, небесна родина...

Бл. Августин говори за съществуването на два „града“, респ., „държави“ (*civitates*): „Христовия град“ (*civitas Christi*), или „Божия град“ (*civitas Dei*), от една страна, и града на дявола (*civitas diaboli*), от друга (cf. Augustinus 1900: 455)²⁸. В християнското разбиране *civitas Dei* – Божият град, или Божията държава, не е реалност, отнасяна само и единствено към бъдещето. Божият град съществува и тук, на земята. Не в политически смисъл, не като политическо образувание, колкото и добро да би било то. Божият град е в сърцата на истинските християни и в техните взаимоотношения. На Божия град противодейства „градът на дявола“ – т.е. онези многократно повече „дяволски деца“ (1 Йоан. 3:10). Божият град, който и сега се радва на присъствието на Бога и Неговата благодат в себе си, ще има своята пълнота в бъдещето – след Второто Христово пришествие. Тогава ще бъде и пълна, непо-мръкваща и нестихваща радостта, блаженството на християнския род...

Ала истинските християни започват да предвкушат и притежават още тук, на земята Божия град, другата, вечна и небесна родина. Духът на човека се стреми, търси, копнее, дори плаче за това, „сред тежките нещастия на настоящите дела да намери спокойствие за себе си в Неговата (на Бога – бел. м.) доброта като в едно абсолютно сигурно и родно пристанище“ (Hilarius 1845: 27C)²⁹.

Християнските светци усещали много ясно разликата между злото и доброто, между лъжата и истината, между земното и небесното. В християнската литература още от първите векове и през разглеждания период на IV–V в. противопоставянето, антитезите между земно и небесно, между временно и вечно присъстват постоянно. В живота си на християнин св. Никита Ремезиански бяга всекидневно от „света“ към „висшите селения небесни“ (Paulinus 1894b: 88)³⁰ и се е устремил бързо „към звездите“ (Paulinus 1894b: 89)³¹. Св. Евхерий Лугдунски призовава адресата на своето произведение „Презрението към света и светската философия“ (*De contemptu mundi et saecularis philosophiae*) „не към земно, а към небесно звание, не към звание в този свят (*saeculi*), а към такова във вечността (*saeculorum*)“ (Eucherius 1865: 712D). Или, както се изразява друг жител на Леринското уединение, „времето грабва всичко човешко – и ние трябва, на свой ред, да грабнем от него нещо, което да ни бъде полезно за вечния живот...“ (Vincentius 1985: 147)³².

Християните не можели да обикнат земното, защото връзката между земното и лъжата, злото е така силна. Самия земен живот повечето хора градят върху заблудението, че всичко започва и завършва тук, че смисълът на живота им е да прекарат колкото е възможно по-богато и охолно тези кратки, изчезващи като дим, нищожни земни дни. И от това произлизат толкова злини, толкова голямо зло навсякъде около нас, в този свят – сътворен така хармонично, с толкова красота. И същевременно облят с гнусота. Ето защо за християнина настоящият живот е подготовка за бъдещия и „трябва да се смята, че търпението в случващото се сега способства за наградата на блаженото безсмъртие...“ (Hilarius 1845: 36A)³³ Християнинът знае, както и библейският Яков, че „истинската родина е горната“ (Ambrosius 1845a: 593C)³⁴.

Майката на бл. Августин – св. Моника, в предсмъртния си час очертава християнското въз-приятие за земните места и изобщо за земния живот, „когато я питали не се ли бои да остави тялото си толкова далеч от своя град“. Тя се учудила на такъв въпрос и с увереност заявила: „Нищо не е далеч от Бога“ (Augustinus 1896: 219)³⁵. Моника разговаряла с приятели на Августин за „презрението към

²⁸ Liber XX, 11.

²⁹ Liber I, 3.

³⁰ Carmen XVII, 151–152.

³¹ Carmen XVII, 157.

³² Liber I, I, 3.

³³ Liber I, 14.

³⁴ Caput IX, 52.

³⁵ Liber IX, XI, 28.

този живот” (Augustinus 1896: 219)³⁶. И нейното погребение – по-точно казано, полагаането на нейното тяло в земята – било различно от погребенията, които се наблюдават непрекъснато. Там скръбта се била свила някъде в ъгъла и отстъпила място на мисълта за щастливата вечност и на нейното предвкушане: „И не смятахме, че подобаваше на погребението да има писъци, сълзи и стонове – с тях обикновено се оплаква някаква нещастна смърт или пълно унищожение. А тя (майката на бл. Августин – бел. м.) нито умираше нещастно, нито умираше напълно...” (Augustinus 1896: 220)³⁷.

Християните, истинските християни, най-добрите представители на човешкия род се стремели към „Йерусалим – моята родина” (Augustinus 1896: 325)³⁸, като бл. Августин има предвид, разбира се, не земния Йерусалим, а небесния (вж. Откр. 21:2, 10). Или, както говори той на Бога: „вечния Йерусалим, по който въздиша в своето странстване Твоят народ от излизането до завръщането си” (Augustinus 1896: 226)³⁹. И „каква е нашата цел (*finis*), ако не да достигнем царството, което няма край (*finis*)?!” (Augustinus 1900: 670)⁴⁰.

* * *

Временно и вечно. Земно и небесно... И все пак вечното и небесното устояли, а земното се оказало нетрайно. Това се случило с християнството и с Римската империя. Империята загинала под напора на варварските племена, но не успяла да повлече със себе си в ледените си, смъртоносни обятия живото християнство, което пътува към своята непомръкваща вечност. Християните, истинските християни носели в сърцето си вечната родина, независимо дали се намирали на Изток, или в самия Запад, вътре в самите градове, или в усамотението на провинцията, на някой остров, в планините. Най-важното било именно онова, към което се стремяло тяхното сърце. А това била новата небесна родина на общуването с Бога, с небесните сили и с всички светци. Не за кратко, а оттук до безбрежните полета на вечността...

ЛИТЕРАТУРА

- Бояджиев (1996):** Бояджиев, Р. *Ранно западноевропейско монашество*. София: Veritas et Pneuma Publishers Ltd. // **Boyadzhiev (1996):** Boyadzhiev, R. *Ranno zapadnoevropeysko monashestvo*. Sofia: Veritas et Pneuma Publishers Ltd.
- Бояджиев (2000):** Бояджиев, Р. Островното монашество на Лерин и рецепцията на източните монашески идеали в християнска Галия през V в. // *Годишник на Софийския университет – Център за славяно-византийски проучвания „Иван Дуйчев“*, 90 (9), 453–480. // **Boyadzhiev (2000):** Boyadzhiev, R. *Ostrovnoto monashestvo na Lerin i retseptsiyata na iztochnite monasheski ideali v hristiyanska Galiya prez V v.* // *Godishnik na Sofiyskiya universitet – Tsentar za slavyano-vizantiyski prouchvania „Ivan Duychev“*, 90 (9), 453–480.
- Бояджиев (2011):** Бояджиев, Р. *Късноантичното женско монашество в Рим и духовните му покровители на Апенините и в Източното Средиземноморие (381–431); Prosopographia feminarum Christianarum (saec. IV–VI). Pars I*. София: Ах-Ба-Ка. // **Boyadzhiev (2011):** Boyadzhiev, R. *Kasnoantichnoto zhensko monashestvo v Rim i duhovnite mu pokroviteli na Apeninite i v Iztochnoto Sredizemnomorie (381–431); Prosopographia feminarum Christianarum (saec. IV–VI). Pars I*. Sofia: Ah-Ba-Ka.
- Миланов (2009):** Миланов, Р. Отричането от света у отците от остров Лерин през V–VI век // *Богословска мисъл*, 2–4, 47–60. // **Milanov (2009):** Milanov, R. *Otrichaneto ot sveta u ottsite ot ostrov Lerin prez V–VI vek* // *Vogoslovska misal*, 2–4, 47–60.
- Миланов (2016):** Миланов, Р. Литературният образ на св. Никита Ремезиански (според Поема XVII на св. Павлин Нолански). // *Societas classica VIII*. Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 153–167. // **Milanov (2016):** Milanov, R. *Literaturniyat obraz na sv. Nikita Remezianski (spored Poema XVII na sv. Pavlin Nolanski)*. // *Societas classica VIII*. Veliko Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, 153–167.
- Ambrosius 1845a:** S. Ambrosius Mediolanensis. *De fuga saeculi*. Patrologiae cursus completus – series Latina (PL) 14. Paris: ed. J. P. Migne, 569–596.

³⁶ Liber IX, XI, 28.

³⁷ Liber IX, XII, 29.

³⁸ Liber XII, XVI, 23.

³⁹ Liber IX, XIII, 37.

⁴⁰ Liber XXII, 30.

- Ambrosius 1845b:** S. Ambrosius Mediolanensis. *De fide, ad Gratianum imperatorem*. PL 16. Paris: Vrayet, 527–698.
- Augustinus 1896:** S. Augustinus Hipponensis. *Confessiones*. Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum (CSEL) 33. Vindobona, Praga, Lipsia: Academia litterarum caesarea Vindobonensis.
- Augustinus 1900:** S. Augustinus Hipponensis. *De civitate Dei*. CSEL 40/2 (Libri XIV–XXI). Vindobona, Praga, Lipsia: Academia litterarum caesarea Vindobonensis.
- Cassianus 1886:** S. Iohannes Cassianus. *Collationes*. CSEL 13. Vindobona: Academia litterarum caesarea Vindobonensis.
- Eucherius 1865:** S. Eucherius Lugdunensis. *De contemptu mundi et saecularis philosophiae*. PL 50. Paris: ed. J. P. Migne, 711–726.
- Egeria 1898:** Egeria (Silvia). *Itinerarium (Peregrinatio ad loca sancta)*. CSEL 39. Vindobona, Praga, Lipsia: Academia litterarum caesarea Vindobonensis, 35–101.
- Hieronymus 1910:** S. Eusebius Hieronymus. *Epistulae (I–LXX)*. CSEL 54. Vindobona, Lipsia: Academia litterarum caesarea Vindobonensis.
- Hilarius 1845:** S. Hilarius Pictaviensis. *De Trinitate*. PL 10. Paris: Vrayet, 9–472.
- Jenal 1995:** Jenal, Georg. *Italia ascetica atque monastica. Das Asketen- und Mönchtum in Italien von den Anfängen bis zur Zeit der Langobarden (ca. 150/250–604)*. Bd. I. Stuttgart: Hiersemann.
- Kasper 1991:** Kasper, Clemens M. *Theologie und Askese. Die Spiritualität des Inselmönchtums von Lérins im 5. Jahrhundert*. Münster: Aschendorff.
- Kelly 1982:** Kelly, J. F. The Gallic Resistance to Eastern Asceticism. // *Studia Patristica* 18, 506–510.
- Paulinus 1894a:** S. Paulinus Nolanus. *Epistulae*. CSEL 29. Vindobona, Praga, Lipsia: Academia litterarum caesarea Vindobonensis.
- Paulinus 1894b:** S. Paulinus Nolanus. *Carmina*. CSEL 30. Vindobona, Praga, Lipsia: Academia litterarum caesarea Vindobonensis.
- Rufinus 1849:** Rufinus Aquileiensis. *Historia monachorum seu liber de vitis patrum*. PL 21. Paris: ed. J. P. Migne, 387–462.
- Salvianus 1883:** Salvianus Massiliensis. *De gubernatione Dei*. CSEL 8. Vindobona: Academia litterarum caesarea Vindobonensis.
- Severus 1866:** Sulpicius Severus. *Vita sancti Martini*. CSEL 1. Vindobona: Academia litterarum caesarea Vindobonensis, 107–137.
- Vincentius 1985:** S. Vincentius Lerinensis. *Commonitorium I et II*. Corpus Christianorum – series Latina (CCL) 64. Turnhout: Brepols, 147–195.